

Virgilijus Pugačiauskas*

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Rusijos ir Baltarusijos integracija: „31 kelio gairės“ politinės dėlionės

2018 metais Rusijos iniciatyva buvo bandoma lėtai vykstantį Rusijos ir Baltarusijos integracijos procesą suaktyvinti iš pagrindų, įgyvendinant sąjunginės valstybės sutartyje numatytus principinius įsipareigojimus, ne vien ekonominėje ar karinėje srityse, bet ir išspręsti esminius politinius ir finansinius klausimus, kurie taptų bendros valstybės tolesnio kūrimo tvirtu pagrindu ir tam tikru proveržiu. Šiame straipsnyje aptariamas bendros valstybės kūrimo naujas etapas, siekiant išsiaiškinti, kodėl imtasi naujos iniciatyvos ir kokie pagrindiniai veiksniai lėmė, kad sąjunginės valstybės integracija vyksta lėtai ir skirtingu greičiu tam tikromis kryptimis. Teigiama, kad sąjunginės valstybės kūrimo procesas neišvengiamai reikalauja pagreičio dėl valstybių skirtingų interesų: Rusijos siekia visiškai kontroliuoti Baltarusiją ir Baltarusijos prezidento pastangų išlaikyti tokį integracijos formatą, kuris leistų gyvuoti netrukdomai jo sukurtam politinės sistemos modeliui ir išlikti valdžioje. Šį procesą būtų galima įvardyti kaip tam tikrą strateginę partnerystę, kuri leidžia lanksčius ir neprivalomus veiksmus (atidėlioti susitarimus, siekiant saugumo, ekonominės ir asmeninės naudos).

2020 metų krizė Baltarusijoje, kai prezidentas A. Lukašenka prarado rinkėjų suteikiamą legitimaciją ir Vakarų šalys šių prezidento rinkimų nepripažino kaip demokratiškų, sąjunginės valstybės projektą laikinai „užšaldė“, kol bus stabilizuota politinė situacija šalies viduje. Šiomis sąlygomis Rusijos siekis išlaikyti Baltarusiją išliko nepakitęs ir šiam tikslui įgyvendinti greičiausiai bus taikoma atsargi taktika, kuri nesuteiktų galimybės plėsti opozicinių nuotaikų, padėtų išlaikyti baltarusių visuomenės palankumą didžiajai kaimynei ir suaktyvinti ekonominio pobūdžio veiksmus, nukreiptus į rusų kapitalo pozicijų stiprinimą kaimyninėje erdvėje.

Įvadas

Bendros Rusijos ir Baltarusijos valstybės kūrimo procesas sulaukė jubiliejaus – prabėgo 20 metų nuo Sąjunginės valstybės sutarties pasirašymo. Šia proga, kaip įprasta tokiais atvejais, abiejų šalių politinių lyderių retorikoje netrūko pozityvių ir neutralių akcentų. Įdomu tai, kad abiejų šalių prezidentai nevariojo frazės „sąjunginė valstybė“. Štai Baltarusijos lyderis Aliaksandras Lukašenka, kaip sutarties signataras, minėjo strateginę partnerystę, o Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas tiesiog banaliai užsiminė apie „ilgametę bro-

* Dr. Virgilijus Pugačiauskas – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Politikos saugumo mokslo grupės profesorius. Adresas korespondencijai: Šilo g. 5A, 10322 Vilnius, el. p. virgilijus.pugaciauskas@lka.lt

liškos draugystės tradiciją“ ir išreiškė viltį, kad tęsis abiem pusėms naudingi integraciniai procesai visomis kryptimis¹. Tiesą pasakius, prie šios datos būtų galima pridėti kone dešimtmetį, t. y. Belovežo girios susitarimus, kai ką tik pasiskelbusių nepriklausomomis posovietinių respublikų Rusijos, Ukrainos ir Baltarusijos lyderiai, žlugus SSRS, deklaravo pasiryžimą žengti reintegracijos keliu.

Taigi dviejų valstybių integracijos procesas vyksta beveik tris dešimtmečius. Posovietinio lėtai ir prieštariniai besivystančio Nepriklausomų valstybių sandraugos (toliau – NVS) integracinio projekto kontekste Baltarusijos ir Rusijos partnerystė yra pasiekusi konkrečių rezultatų ir gali pasitarnauti kaip sektingas pavyzdys kitoms valstybėms. Kita vertus, akivaizdu, kad bendros valstybės kūrimo procesas iki šiol nebuvo nei dinamiškas, nei sklandus, o didžiausi pasiekimai sietini su karine ir ekonomine sritimi, tuo tarpu politinėje plotmėje jokių konkrečių darbų nenuveikta. Galima teigti, kad nuo pat Sąjunginės valstybės sutarties pasirašymo dienos integracijos procesas netapo abiejų valstybių politikos prioritete kryptimi. Tiesa, 2018 m. Rusijos iniciatyva bandyta integracijos procesą suaktyvinti iš pagrindų, tiksliau sakant, įgyvendinti Sąjunginėje sutartyje numatytus principinius įsipareigojimus ne vien ekonominėje ar karinėje srityje, bet ir išspręsti esminius politinius ir finansinius klausimus, kurie taptų bendros valstybės tolesnio kūrimo tvirtu pagrindu. Daugiau kaip metus aukščiausios valdžios lygiu trukusios įvairios derybos esminėmis integracijos kryptimis baigėsi be rezultatų.

Šiame straipsnyje ieškosime atsakymų į šiuos pagrindinius klausimus: Kodėl Rusija tapo integracinio proceso gilinimo iniciatore, nors iki tol nerodė didesnių suinteresuotumo ženklų? Kokios priežastys lėmė, kad abiejų šalių lyderiams per du dešimtmečius nepavyko pasiekti interesų suderinamumo kuriant sąjunginę valstybę?

1. Sąjunginė sutartis politinių interesų konjunktūroje

Prieš aptariant aplinkybes, susijusias su Rusijos ir Baltarusijos bendros valstybės kūrimo pastangomis, nesėkmėmis ir galimomis perspektyvomis, būtina aptarti 20 metų integracijos proceso eigos pagrindinius parametrus. Integracijos dinamiką beveik du dešimtmečius lėmė valstybių politinių interesų konjunktūra. Štai lenkų politologė Agata Wierzbowska-Miazga, aptardama Rusijos ir Baltarusijos santykių perspektyvą XXI amžiuje Rusijos valstybės

¹ Лукашенко и Путин обменялись поздравлениями по случаю 20-летия Договора о Союзном государстве, <https://news.tut.by/economics/664290.html> [žiūrėta 2020-02-03]

politikos, saugumo ir ekonomikos požiūriu, išskyrė kelias strategines kryptis. Pirmoji – artimi santykiai su kaimynine valstybe Rusijai yra naudingi dėl tarptautinių pozicijų, kaip regioninės jėgos ir traukos centro posovietinėje erdvėje, stiprinimo. Antroji – pasitarnauja kaip geriausias Rusijos integracinių iniciatyvų pavyzdys ir kaip pavyzdinis galimos integracijos su regiono valstybėmis modelis. Trečioji – siejama su gynybos ir saugumo politika, kadangi Baltarusijos geografinė padėtis užtikrina placdarmą Vakarų kryptimi, nutolina saugumo erdvę nuo Rusijos ir kartu priartina Kaliningrado sritį. Ketvirtoji – vidaus politikos kontekste šie ryšiai Rusijos visuomenėje vertinami teigiamai kaip imperinės galios, slavų tautų brolybės idėjos ir bendros sovietinės patirties įrodymas². Reikėtų pridurti, kad Rusijai palaikyti strateginę partnerystę su Baltarusija svarbiausia dėl politinių ir karinių interesų, o ekonominis bendradarbiavimas nėra principingai svarbus, turint omenyje išlaidas, visokeriopas dotacijas ir lengvatas, skiriamas kaimyninės šalies ekonomikos palaikymui.

Savo ruožtu Baltarusijos valstybės strategines ir taktines nuostatas santykiuose su Rusija reikėtų vertinti per A. Lukašenkos asmeninių interesų prizmę, tiksliau sakant, valstybėje priimamų esminių politinių, socioekonominių sprendimų logika grindžiama siekiu visomis įmanomomis priemonėmis išlaikyti sukurtą asmeninės valdžios modelį, glaudžiai susietą su nacionaline ideologija³. Išėitų, kad sąjunginės valstybės projektas prieštarautų šiam teiginiui, kadangi jame kalbama apie valstybės suvereniteto palaipsnį praradimą, tačiau jį reikėtų vertinti pirmiausia kaip vieną iš gyvybiškai svarbių šaltinių, padedančių funkcionuoti A. Lukašenkos sukurtai pokomunistinės valstybės politinei sistemai. Visų pirma glaudūs ryšiai su Rusija leidžia palaikyti Baltarusijos ekonominį tvarumą. Šis ekonominis modelis yra paremtas valstybės dominavimu, bet ne rinkos principais, o jo gyvybingumą šioje geopolitinėje erdvėje galima palaikyti tik pasinaudojus Rusijos suteiktomis palankiomis galimybėmis. Ko gero, pakanka įvardyti dvi esmines kryptis – energijos išteklių naudojimą išskirtinai palankiomis kainomis ir Baltarusijos prekių eksportą plačioje Rusijos rinkoje⁴.

Prieš pradėdant aiškintis sutarties įgyvendinimo politinį kontekstą

² Wierzbowska-Miazga A. (2013). Support as a means of subordination. Russia's policy on Belarus, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/point-view/2013-05-06/support-a-means-subordination-russias-policy-belarus> [žiūrėta 2020-04-13]

³ Plačiau žr.: Leshchenko N. (2008). The National Ideology and the Basis of the Lukashenka Regime in Belarus, *Europe-Asia Studies*, Vol. 60, Issue 8, p. 1419-1433, DOI:10.1080/09668130802292234 To link to this article: <https://doi.org/10.1080/09668130802292234> [žiūrėta 2020-04-15]

⁴ Ten pat; Wilson A., Should the West be Wary of an Imminent 'Union' of Russia and Belarus? <https://jamestown.org/program/should-the-west-be-wary-of-an-imminent-union-of-russia-and-belarus/> [žiūrėta 2020-04-19]

derėtų pirmiausia aptarti išsamiau sąjunginės valstybės sutartyje deklaruotas principines nuostatas, juolab kad apie jas iki šiol literatūroje nebuvo plačiau užsimenama. Tai svarbu siekiant atskleisti sutarties įgyvendinimo eigą ir praktinius rezultatus. Šio dokumento 1 skirsnio 1 straipsnyje deklaruojama: „Rusijos Federacija ir Baltarusijos Respublika sukuria Sąjunginę valstybę, kuri žymi dviejų valstybių tautų vienijimosi į demokratišką teisinę valstybę naują etapą.“⁵ Taigi kalbama, kad naujo viršvalstybinio darinio kūrimas bus pradinis tarpinis etapas, o ne galutinis produktas. Kita vertus, čia pat nurodoma, kad šis politinis darinys bus kuriamas demokratiniais pagrindais. Kaip jis būtų įgyvendintas, sunku įsivaizduoti, turint omenyje Baltarusijos režimo autoritarinį pobūdį ir politinio lyderio savybes (apsukrus, ryžtingas, pasitikintis savimi, populistas)⁶. Reikėtų atkreipti dėmesį į 3-iam dokumento skirsnyje nurodomą itin svarbią šio proceso kūrėjams principinę sąlygą – „Sąjunginė valstybė remiasi sutarties partnerių lygiateisiškumu“, kadangi, kaip matysime vėliau, šią sutarties nuostatą Baltarusijos prezidentas pasitelkia kaip vieną svarbiausių kontrargumentų derybose su Rusija.

Kuriant sąjunginę valstybę vienas svarbiausių dalykų yra, kaip dvi valstybės formuoja valdžios pasidalijimo arba vadinamąjį valdžios atidavimo mechanizmą. Šiame dokumente numatytos tokios viršnacionalinės institucijos: Aukščiausioji Valstybės Taryba, Parlamentas, Ministrų Taryba, teismai, Audito valdyba. Valstybės Tarybos pirmininko pareigas rotacijos principu eina valstybės partnerės vadovas, jeigu nesusitariama dėl kitokios tvarkos. Parlamentas sudaromas iš dvejų Sąjungos rūmų ir Atstovų rūmų. Į aukštesniuosis rūmus deleguojama po 36 Rusijos federalinio susirinkimo ir Baltarusijos nacionalinio susirinkimo deputatus, o į žemesniuosis – 78 Rusijos ir 36 Baltarusijos deputatai, renkami visuotiniuose rinkimuose. Vyriausybės pirmininku gali būti skiriamas valstybės partnerės premjeras rotacijos principu⁷. Taigi valstybės valdymo institucijų konstrukcija numato, kad vykdomosios valdžios pagrindines pareigas (prezidento ir premjero) pasidalins valstybių lyderiai, be abejo, neapleisdami pagrindinių savo postų.

Dviejų valstybių integracijos pobūdis atspindi prioritetinių kryptų apibrėžimuose. Šiuo atveju kalbama apie tris: finansinę, ekonominę ir karinę.

⁵ Договор о создании Союзного государства, <http://soyuz.by/second.aspx?document=1775&uid=101&age=0> [žiūrėta 2020-04- 20]

⁶ Margery A. McMahon, Aleksandr Lukashenka, president, Republic of Belarus, *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, Volume 13, 1997 - Issue 4, p. 129–137; Bennett B., (2011). *The last dictatorship in Europe: Belarus under Lukashenko*, New York, Columbia University Press.

⁷ Договор о создании Союзного государства, <http://soyuz.by/second.aspx?document=1775&uid=101&age=0> [žiūrėta 2020-04- 22]

Finansinėje perspektyvoje numatyta disponuoti bendra valiuta ir įkurti vieną pinigų emisijos centrą, taip pat vykdyti vieningą kredito paslaugų, valiutų, mokesčių ir kainų politiką bei bankų priežiūrą. Ekonomikos srityje keliamos užduotys sukurti vieningą ekonominę erdvę ir teisinius pagrindus, kurie garantuotų laisvą prekių, paslaugų, kapitalo ir darbo jėgos judėjimą, ūkio subjektų lygiateisiškumą, vieningas konkurencijos taisykles ir vartotojų teisių užtikrinimą, taip pat deklaruojamas siekis sujungti transporto, energetikos, ryšių ir telekomunikacijų sistemas. Karinės dominantės integracija numatyta šiuose elementuose: vieninga gynybos politika, karinių pajėgų vystymas, vieningos karinės infrastruktūros sistemos funkcionavimas, ginkluotės ir karinės technikos bendro užsakymo formavimas; bendra techninio aprūpinimo sistema ir veiksmų koordinavimas tarptautiniu lygiu ginkluotės ir pasienio klausimais. Svarbu pabrėžti, kad numatyta sukurti bendras karines pajėgas, kurios įvardijamos kaip Regioninė karinė grupuotė.

Galima konstatuoti, kad numatyti gana konkretūs veiksmai, leidžiantys pradėti integracijos procesą, tačiau sąjunginės valstybės politinių institucijų ir valstybė vadovų pareigų dubliavimo mechanizmas nėra aiškiau aptartas, palikta daug vietos laisvai interpretacijai. Be to, 1 skirsnio 6 straipsnyje nurodoma, kad valstybės „išsaugo savo suverenitetą, nepriklausomybę, teritorinį vientisumą, valstybinę santvarką, konstituciją, vėliavą, herbą ir kitus valstybingumo atributus“. Tai labiau atitinka konfederacijos principais konstruojamą viršvalstybinį darinį, nei bendrą valstybę, tuo labiau kad joje numatyta galimybė priimti kitas valstybes (2-o skirsnio 18 straipsnis)⁸. Dokumente numatyta galimybė parengti bendros valstybės konstituciją.

Po sutarties iškart parengtas bendras pirminių veiksmų planas liudijo, kad valstybių lyderiai nusiteikę neatidėliodami atlikti parengiamuosius darbus finansų, mokesčių, prekybos, muitų, energetikos ir transporto, taip pat gynybos sektoriuose, iš viso numatyta veikla 19 krypčių. Šiame plane nurodytos konkrečios kiekvienos tikslinės veiklos vykdymo datos, pavyzdžiui, pagrindines idėjas, tokias kaip bendros valiutos ir pinigų emisijos centro įsteigimas, Regioninės karinės grupuotės sukūrimas, ir kitus karinio pobūdžio planus įgyvendinti buvo numatyta iki 2005 metų⁹.

Rusijos prezidentu tapus V. Putinui, politinė konjunktūra gerokai pasikeitė. Palaikydamas Rusijos ir Baltarusijos integracijos idėją, V. Putinas nubrėžė ryžtingesnę Rusijos strategiją partnerio atžvilgiu – tik kaip prisijungi-

⁸ Ten pat.

⁹ Программа действий Российской Федерации и Республики Беларусь по реализации положений Договора о создании Союзного государства, <http://soyuz.by/second.aspx?document=1770&uid=101&page=0> [žiūrėta 2020-05-02]

mą. Pavyzdžiui, A. Lukašenkai 2003 m. rugsėjo mėn. susitikime su V. Putinu pasiūlyta integracijos reikaluose vadovautis Vokietijos suvienijimo modeliu, t. y. kai Vakarų Vokietija įtraukė Rytų Vokietiją, o ne lygiaverčių partnerių susijungimu ir Rusijos konstitucija. Šį sprendimą nulėmė skaičiavimai, kad integracijos su Baltarusija išlaidos yra per didelės, nors vyravo įsitikinimas, kad Rusijos parama NVS partneriams duos ekonominės naudos, nepaisant pačios išgyvenamų ekonominių sunkumų¹⁰. Šis argumentas, be abejo, buvo svarbus, tačiau nederėtų pamiršti kitų reikšmingų aplinkybių, susijusių su Rusijos vidaus problemomis, susikaupusiomis Boriso Jelcino valdymo ir paties V. Putino asmeninės valdžios įtvirtinimo laikotarpiu¹¹. Reikia manyti, kad sąjunginės valstybės kūrimo klausimas Rusijos lyderiui nebuvo svarbiausia politinės dienotvarkės dalis.

Radikaliai pasikeitusią Rusijos poziciją ir naujojo politinio lyderio svarstymus A. Lukašenka įvertinto neigiamai – kaip raginimą prijungti Baltarusiją prie Rusijos regioniniu lygmeniu, o atsakomasis žingsnis buvo Baltarusijos prezidento sprendimas 2003 m. spalio mėn. atsisakyti idėjos įvesti Rusijos rublį kaip bendrą valiutą. Kitais metais partneriams taip pat nepavyko sklandžiai išspręsti kai kurių esminių tarpusavio santykių problemų – vasario 16 d. Baltarusija atsisakė pasirašyti susitarimą dėl Rusijos dujų tranzito, dėl to „Gazprom“ nutraukė dujų tiekimą Baltarusijai, nesutarus dėl kainos. Išryškėjus šalių lyderių interesų nesuderinamumui, sąjunginės valstybės kūrimo procesas, galima tvirtinti, palengva vėlesniais metais įgavo tam tikrų stabilių bruožų – išprovokavo permanentinius prekybinius nesutarimus, ypač dėl dujų ir naftos kainų¹². Sutartį įgyvendinti numatytu laiku, t. y. kad procesas vyktų chronologiškai, tapo sunkiai įmanoma, tačiau šis klausimas nebuvo visiškai išbrauktas iš politinio valstybių dienoraščio.

2005 m. spalio 21 d. buvo parengtas Sąjunginės valstybės Konstitucinio įstatymo projektas, kaip tarpinis dokumentas, kol bus rengiama konstitucija, kurios 43 straipsniuose buvo atkartotos Sąjunginės valstybės sutarties pagrindinės nuostatos. Rusijos centrinėje spaudoje pasirodė pranešimas, kad dokumentas parengtas 90 proc. ir gali įsigalioti 2006 metais. Ši iniciatyva ne-

¹⁰ Vieira A., A Tale of Two Unions: Russia–Belarus Integration Experience and its Lessons for the Eurasian Economic, *Union Journal of Borderlands Studies*. Volume 32, 2017 - Issue 1: Special Section: From post-Soviet to Eurasian: <https://doi.org/10.1080/08865655.2016.1211959> [žiūrėta 2020-05-05]

¹¹ *Politics and Economics in Putin's Russia* (Enlarged Edition) by Stephen J. Blank, Carlisle Barracks, PA : Strategic Studies Institute and U. S. Army War College Press, 2013.

¹² Marples D. R., The prospect of union between Russia and Is the Russia-Belarus Union Obsolete? *Problems of Post-Communism*, Volume 55, 2008, Issue 1, 25-35, DOI: 10.2753/PPC1075-8216550103, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2753/PPC1075-8216550103> Section: From post-Soviet to Eurasian: <https://doi.org/10.1080/08865655.2016.1211959> [žiūrėta 2020-05-06]

sulaukė tęsinio dėl Rusijos prezidento pozicijos, pasak A. Lukašenkos, Baltarusijai buvo pasiūlyti du pasirinkimai: struktūra, panaši į Europos Sąjungą, arba susijungimas pagal Rusiją. A. Lukašenka atmetė integracijos pagal Rusijos primestas sąlygas perspektyvą, tačiau neatmetė šio proceso tęsinio, kaip lėtai vykstančio proceso¹³.

Toks bendradarbiavimo formatas susiklostė pirmajame dešimtmetyje po sutarties pasirašymo. Pasak politologės Alenos Veiros, Baltarusijos ir Rusijos integracija buvo rezultatyvi, kadangi leido išspręsti kai kuriuos nesutarimus opiais klausimais, taip pat sukurti pagrindus integracijai karinėje ir saugumo srityse bei užtikrinti didžiulę ekonominę paramą Baltarusijai. Pastarajai buvo naudingos prekybos dujomis ir nafta su Rusija sąlygos ir gaunamos paskolos, suteiktos ekonominių sunkumų metu. Galima pritarti jos tvirtinimui, kad Rusijos ir Baltarusijos integracijos idėja buvo svarbesnė Minskui ir Maskvai nei reali integracijos eiga: nors integracijos retorika buvo nuolat remiama, abiejų šalių vadovybės nebuvo pasirengusios spręsti esminių sąjunginės valstybės problemų¹⁴.

Nusistovėjusi dvišalio bendradarbiavimo kryptis nesikeitė ir išliko stabili ir kitą dešimtmetį. Sąjunginės valstybės kūrimo rezultatai labiausiai išryškėja palyginus deklaruotus ir įgyvendintus siekius. Galime kalbėti apie konkrečius pasiekimus išimtinai ekonominės ir karinės integracijos sektoriuose. Bendros ekonominės erdvės sukūrimo idėja ir atskirų infrastruktūros (transporto, energetinės, ryšių) sistemų sujungimas vyko sunkiai, nepaisant glaudžių dvišalių ekonominių ir prekybinių ryšių. Išliko ir palapsniui didėjo Baltarusijos ekonomikos priklausomybė nuo Rusijos. Skirtingais laikotarpiais iki 20 proc. Baltarusijos BVP tiesiogiai priklausė nuo įvairiomis formomis Rusijos teikiamų subsidijų – palankiomis sąlygomis gaunamų paskolų ir ne rinkos kainomis perkamų energijos išteklių. Daugelio svarbiausių Baltarusijos ekonomikos sektorių priklausomybė nuo Rusijos siekia 20–50 proc., vertinant bendrą importo iš Rusijos lygį, eksportą į Rusiją, tiesiogines Rusijos investicijas bei Rusijos bankų ir jų padalinių disponuojamo turto apimtį. Energetika priklauso nuo Rusijos importo daugiau nei 50 proc., o Baltarusijos žemės ūkio ir maisto produktų eksportas į Rusiją siekia net 91 proc. Rusijos pastangoms privatizuojant kaimyninės šalies strategines įmones Baltarusija priešinasi, matydama tam tikrus politinius pavojus. Šis prieštaringas vykstantis procesas kai

¹³Ten pat, p. 31; Проект Конституционного акта Союзного государства, <https://www.postkomsg.com/news/various/170103/> [žiūrėta 2020-05-06]; Мышкова М., Россия и Беларусь могут 3 ноября рассмотреть проект Конституции Союзного государства, <https://p.dw.com/p/FeOL>, <https://rg.ru/2005/10/27/soyuz-akt.html> [žiūrėta 2020-05-06]

¹⁴Žr. 9 nuor.

kurių autorių vertinamas ne integracijos, bet dezintegracijos kontekste¹⁵. Aki-vaizdu, kad Baltarusijos lyderis siekia išlaikyti dominuojantį valstybinį ekonomikos sektorių kaip vieną iš savo valdžios stabilumo garantų. Taigi, dvišalio ekonominio bendradarbiavimo tradicinės kryptys nesikeitė – energetinių resursų tiekimas Baltarusijai lengvatinėmis sąlygomis, paskolos ir atvira bei plati Rusijos rinka baltarusiškomis prekėms, tačiau pažanga sutartyje deklaruotos vieningos ekonominės erdvės kūrimo kryptimi buvo minimali.

Didžiausiu pasiekimu derėtų laikyti karinę integraciją, kadangi vienokiu ar kitokiu mastu buvo įgyvendintos beveik visos deklaruotos užduotys. Kokios šios sėkmės priežastys? Pirmieji bandymai stiprinti dvišalį Rusijos ir Baltarusijos karinį bendradarbiavimą, pastebimi 1991 metais, įgavo konkrečią išraišką, kai buvo pasirašomi atitinkami tai liudijantys dokumentai (svarbiausi – 1992 m. liepos 20 d. pasirašyta Baltarusijos Respublikos ir Rusijos Federacijos karinės veiklos koordinacijos sutartis, 1997 m. gruodžio 17 d. Baltarusijos Respublikos ir Rusijos Federacijos karinio bendradarbiavimo sutartis), numatomos karinio bendradarbiavimo sritys ir formos¹⁶. Politologo Gražvydo Jasučio atlikti Rusijos ir Baltarusijos karinio aljanso tvarumo tyrimai atskleidė, kad ilgamečiai dvišaliai santykiai karinėje srityje nuo veiklos koordinavimo perėjo visus keturis sudėtinis karinės integracijos etapus: teisinį – sutartinį, institucinį, instrumentinį ir funkcinę priklausomybę – ir pasiekė aukščiausią karinės integracijos etapą, o ekonominiai ir politiniai Rusijos ir Baltarusijos nesutarimai neturi lemiamos įtakos karinio aljanso raidai¹⁷.

Rusijos agresyvūs veiksmai Ukrainoje taip pat nesutrukdė šiam procesui, atvirkščiai, tą laikotarpį galima drąsiai vertinti kaip Rusijos ir Baltarusijos karinio aljanso stiprinimo naują etapą, kuris pasižymėjo bendradarbiavimo suaktyvėjimu: karinės integracijos tikslai yra užfiksuoti naujuose strateginio lygmens dokumentuose – karinėse doktrinos, galutinai buvo baigti seni projektai (oro gynybos sistema) ir realizuojamos naujos iniciatyvos, bandoma ga-

¹⁵ Jasutis G., Kojala L., Ivanauskas V. (2016). Baltarusijos ir Rusijos tarpusavio priklausomybės klausimas, Ivanauskas V., Janeliūnas T., Gražvydas J., Jonavičius L., Kasčiūnas L., Keršanskas V. *Rusijos raidos scenarijai: implikacijos Lietuvos ir regiono saugumui*, Vilnius, p. 219–221; Astapenia R., (2016), Белорусско-российские отношения с перспективы Минска: формальный союз и фактическая дезинтеграция, *Nowa Polityka Wschodnia*, nr 2 (11), s. 47–51; Bohdan S., Belarus-Russia: History of Disintegration, <https://belarusdigest.com/story/belarus-russia-history-of-disintegration> [žiūrėta 2020-05-16]; Олег Борисович НЕМЕНСКИЙ, Последний союзник: Российско-белорусские отношения на современном этапе, DOI: 10.23932/2542-0240-2016-9-5-24-40, <https://cyberleninka.ru/article/n/posledniy-soyuznik-rossiysko-belorusskie-otnosheniya-na-sovremennom-etape/viewer> [žiūrėta 2020-05-16]

¹⁶ Ten pat, p. 201–202; Россия и Белоруссия подписали соглашение о создании единой системы ПВО, <https://www.kommersant.ru/doc/1112870> [žiūrėta 2020-05-17]

¹⁷ Jasutis G. (2011). Karinio aljanso patvarumo tyrimas: Rusijos ir Baltarusijos atvejis. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, p. 33–48.

lutinai įgyvendinti tai, kas deklaruota prieš kelis gerus dešimtmečius abiejų valstybių strateginiuose dokumentuose.

Karinių pajėgų sąveikos lygmuo tapo aukštesnis dėl bendrų strateginių pratybų skaičiaus spartaus augimo, todėl jų pajėgumas operatyviai vykdyti bendras kovines užduotis gerokai sustiprėjo, karinio techninio bendradarbiavimo intensyvinimo procesai ne tokie ryškūs, tačiau akivaizdūs poslinkiai vyko bendros karinės infrastruktūros plėtros srityje. Tai užtikrina Vieningų regioninių karinių pajėgų kovinio potencialo panaudojimo ir augimo galimybes. Akivaizdu, kad Rusija gerokai išplėtė savo karinių pajėgų panaudojimo galimybes, pasiremddama Baltarusijos karinėmis pajėgomis ir jos teritorija kaip placdarmu galimiems potencialiems kariniams veiksams vykdyti¹⁸. Klausimas, ar šis akivaizdus karinės partnerystės gilinimas sustiprino sąjunginės valstybės kūrimo procesą, yra sudėtingas. Štai A. Golts teigė, kad karinis aljansas nesustiprina dviejų šalių integracijos, bet Baltarusijai iškėlė naujų iššūkių, kaip antai, didina išitraukimo į tiesioginį karinį konfliktą su Vakarais pavojus ir gali inspiruoti papildomą Rusijos spaudimą dėl karinių bazių atsiradimo ar karių dislokavimo. Išties derėtų oponuoti šiai pozicijai, kadangi karinio konflikto galimybė yra labiau hipotetinė, o kelerių metų praktika parodė, kad Rusija nebuvo stipriai angažuota pasinaudoti galimybe užsitikrinti tiesioginį karinės galios buvimą kaimyninėje teritorijoje. Kita vertus, matome tam tikrą rezultatą – pasiektą integracijos ribą, prie kurios Baltarusija dabartiniame etape, atrodo, nori pasilikti¹⁹. Taigi, tolesni veiksmai šioje srityje galimi tik apsisprendus dėl kitų esminių politinių integracijos klausimų.

2. Naujas bandymas įgyvendinti sąjunginės valstybės projektą

2018 metais Rusija nutarė radikaliai paspartinti integracijos procesą, nors iki tol, kaip jau minėta, jos iniciatorius buvo Baltarusijos politinis lyderis. Lenkijos Rytų tyrimo centro (OSW) analitikų nuomone, V. Putino sprendimą nulėmė noras sustiprinti smunkantį populiarumą visuomenėje ir siekis pademonstruoti Vakarams, kad Rusija išlaiko dominuojančias pozicijas posovietinėje erdvėje ir geba sukurti savo efektyvias integracines struktūras, kaip

¹⁸ Pugačiauskas V. (2019). Rusijos–Baltarusijos karinis bendradarbiavimas: teorija ir praktika, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, p. 245–246.

¹⁹ Golts A. (2017). Belarus and Russia: Military Cooperation but with Different Goals, *Belarusian Foreign Policy:360°*, Riga, p. 93.

alternatyvą Europos Sąjungai²⁰. Tiesa, dėl pastarojo teiginio galima suabejoti, kadangi tinkamesnė alternatyva šiam tikslui pasiekti būtų daugiašalis Eurazijos ekonominės sąjungos projektas, nors, vidaus politikos požiūriu, tai pasitarnauja kaip geras pavyzdys, ypač po karinės jėgos panaudojimo Ukrainoje. Nederėtų pamiršti ir kitų veiksnių, ko gero, net svarbesnių – ekonominio ir politinio, kurie yra itin glaudžiai susiję, kadangi Rusija nuolat ieško būdų dar labiau stiprinti savo pozicijas Baltarusijos ekonomikoje, o tai suteikia daugiau galių riboti Baltarusijos lyderio politinių sprendimų laisvę. Abiejų valstybių nesutarimai vien tik dėl naftos ir dujų kainų tapo nuolatinio santykių palydovu, o 2018–2019 metais Maskva užėmė itin aiškia ir principingą poziciją dėl to, kad naftos ir dujų kainoms suderinti reikalingas kitoks šalių integracijos lygmuo. Kita vertus, neatmestina ir tai, kad tebesitęsiančių Vakarų šalių sankcijų sąlygomis ir žemų naftos kainų laikotarpiu Rusijos valdžia tiesiog nutarė šiek tiek sutaupyti šio nepigaus projekto sąskaita²¹.

2018 metais Rusija inicijavo pastangas atgaivinti stagnuojantį abiejų valstybių integracijos procesą vyriausybinio lygiu rengiama Baltarusijos ir Rusijos Federacijos programa, skirta Sąjunginės valstybės sutarčiai įgyvendinti, analogiškai kaip ir prieš 20 metų, tačiau šiuo atveju kalbama ne apie 19, o apie 31 veiksmų kryptį, vadinamąją „kelio gairę“. Tiesa, jos turinys viešai nepaskelbtas, todėl tenka remtis pranešimais abiejų valstybių spaudoje, taip pat viešais politikų pareiškimais. Aiškėja, kad Rusijos derybininkai Baltarusijai siūlė sudaryti 12 viršvalstybinių institucijų, apimančių finansines ir ekonomines veiklas, kaip antai, bendrą emisijos centrą, kas reiškia vienos valiutos įvedimą, įsteigti Sąjunginės valstybės Audito rūmus ir teismą, bendras mokesčių ir antimonopolines institucijas, taip pat tam tikrus „reguliavimo mechanizmus“ transporto, pramonės, žemės ūkio, ryšių, taip pat dujų, naftos ir energetikos sektoriuose. Derybų proceso metu buvo kalbama apie tolesnius bendrus veiksmus gynybos ir teisėsaugos srityje (teisėsaugos institucijų ir specialiųjų tarnybų)²².

Politinių institucijų klausimas pagal Sąjunginės valstybės sutarties 5-ąją dalį viešojoje erdvėje nebuvo deklaruotas, tačiau, sprendžiant iš A. Lukašenkos

²⁰ Kamil Kłysiński, Katarzyna Chawryło, Iwona Wiśniewska, The failure of the Russian-Belarusian summit, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2019-12-09/failure-russian-belarusian-summit> [žiūrėta 2020-06-01]

²¹ Артем Шрайбман, Деньги или суверенитет. Чем закончится нефтяной спор Москвы и Минска, <https://carnegie.ru/commentary/77999> [žiūrėta 2020-06-02], idem, Братское поглощение. Может ли Россия присоединить Белоруссию, <https://carnegie.ru/commentary/78113> [žiūrėta 2020-06-14]

²² Россия предложила Белоруссии создать единую налоговую, таможенную и суд, https://www.rbc.ru/politics/18/03/2020/5e70c6779a794715ec9eee24?from=from_main [žiūrėta 2020-06-14]; СМИ рассказали о содержании 31-й дорожной карты по интеграции Беларуси и РФ, <https://belsat.eu/ru/news/smi-rasskazali-o-soderzhanii-31-j-dorozhnoj-karty-po-integratsii-belarusi-i-rf> [žiūrėta 2020-06-15]

interviu „Echo Moskvė“, tie dalykai rengiant projektą vyriausybę lygiu egzistavo, tačiau prezidentai šiame derybų etape to sutarė nesvarstyti²³. Taigi kelio krypčių sąrašas sutrumpėjo, tačiau naujos integracijos programos pasirašyti nepavyko netgi po dvejų šalių vadovų derybų. Kaip teigiama viešojoje erdvėje, derybas rezultatyviai užbaigti sutrukdė įprastiniai nesutarimai dėl naftos ir dujų kainų bei pozicijų dėl muitų kodekso išsiskyrimas²⁴. Savaimė suprantama, pastarieji dvišalių santykių probleminiai objektai yra ne kas kita, kaip Rusijos klasikinė silpnosio partnerio spaudimo priemonė.

Vis dėlto svarbiausiu integracinio bandymo nesėkmės kaltininku galima laikyti A. Lukašenką, nes toks sparčios integracijos scenarijus neatitinka jo asmeninių interesų, kurie nesiderina su Rusijos noru užsitikrinti besąlygišką Baltarusijos kontrolę. Tikėtina, kad vienas iš argumentų derybose su V. Putinu galėjo būti A. Lukašenkos argumentas dėl artėjančių prezidento rinkimų Baltarusijoje 2020 metų vasarą. A. Lukašenkos vieši emocingi, prieštaraujantys vienas kitam pareiškimai dėl „amžinos draugystės su Rusija“, „imperinių Rusijos užmačių“, primestinės nelygiavertės partnerystės, pasiryžimas įvesti bendrą valiutą, tačiau su sąlyga, kad emisijos centras bus valdomas paritetiniais pagrindais, tėra taktiniai žingsniai, padedantys laviruoti sudėtingoje situacijoje ir siekti užsibrėžto tikslo²⁵. Būtų galima teigti, kad būtent sulėtėjęs integracijos procesas yra labai palankus A. Lukašenkos ilgalaikiai strateginei pozicijai išsilaukyti valdžioje ir disponuoti autoritarinio lyderio galiomis. Rusijos siūlymų dėl integracijos gilinimo perkėlimas į praktinę sritį, netgi atmetus politinę jų dalį, Baltarusijos lyderiui reiškia, kad iškilo reali grėsmė prarasti reikšmingą dalį valdžios svėrų, o tokiam įvykių variantui autoritarinis lyderis nėra pasirengęs. Kita vertus, kaip jau minėta anksčiau, A. Lukašenkos valdymo stabilumo principinis šaltinis yra Rusijos parama Baltarusijai ir valstybinė ekonomika, o pastaroji gyvuoti be Rusijos negali, todėl jis priverstas laviruoti griežtai apibrėžtame lauke ir neturi jokių galimybių išvengti šios priklausomybės.

Taigi integracijos proceso gilinimas vyks, labiausiai tikėtina, vykdant numatytą ekonomikos programą. Tiesą pasakius, ir čia praktiškai įgyvendinant deklaruojamus siekius ir galimybes, ekspertų vertinimu, valstybės gali

²³ Интервью. Александр Лукашенко Президент Республики Белоруссии, https://www.youtube.com/watch?v=_fz82BzyO4c&t=4225s [žiūrėta 2020-06-17]

²⁴ Кто кого перехитрил? Все, что нужно знать о результатах года в интеграционных переговорах Беларуси и России, https://udf.by/news/main_news/204400-kto-kogo-perehitril-vse-chto-nuzhno-znat-o-rezultatah-peregovorov-putina-i-lukashenko.html [žiūrėta 2020-06-18]

²⁵ 31-я “дорожная карта” ударит по суверенитету Белоруссии Лукашенко против создания наднациональных органов в Союзном государстве, http://www.ng.ru/cis/2019-12-24/1_7760_belo-russia.html [žiūrėta 2020-06-18]; Лукашенко призывает Россию отказаться от имперских замыслов, http://www.ng.ru/cis/2020-04-03/100_elarus03042020.html [žiūrėta 2020-06-20]

susidurti su problemomis, kadangi unifikavimo procese dėl didesnio ekonominio potencialo dominuos Rusijos pozicija, o tai reikštų didžiules radikalias Baltarusijos ekonominio modelio korekcijas. Štai pertvarkant mokesčių sistemą kiltų sunkumų, nulemtų Rusijos, kaip federacijos, ir Baltarusijos, kaip unitarinės valstybės, sistemų skirtumų, vietos ir valstybinių mokesčių paskirstymo ypatumų ir mokestinių lengvatų. Pavyzdžiui, ekspertų teigimu, akcizų dydžių unifikacija Baltarusijos alkoholio, tabako ir naftos gamintojams sukeltų sunkiai įveikiamus iššūkius. Kita vertus, neaišku, ar gali veikti mokestinė sistema be bendros mokesčių institucijos ir bendro biudžeto. Energetikos sektoriuje taip pat kyla daugiau sudėtingų klausimų nei randama lengvų atsakymų, pavyzdžiui, dujų ir naftos rinkos sudarymas būtų itin naudingas Minskui, kuris nuolatos siekia pirkti Rusijos vidaus rinkos kainomis. Kituose veiksmų planuose, kiek galima spėsti iš nepirminių šaltinių, abstrakčiai kalbama apie norus suderinti įstatymus, bet ne sudaryti bendrus teisinius dokumentus²⁶. Taigi šių planų įgyvendinimui vien tik techniniu lygiu prireiks sudėtingo derybinio proceso ir, savaime suprantama, nemažų laiko sąnaudų.

Kalbama apie kitus ekonominius dalykus, kurie gali tapti papildomomis kliūtėmis ir trukdyti spartinti integracijos procesą. Baltarusijos ekonomikos struktūroje pastebima naujų reiškinių užuomazgų, liudijančių besikeičiantį priklausomybės nuo Rusijos pobūdį. Baltarusijos eksportas į Rusiją siekia beveik 40 proc., o prekybos apimtys labiausiai auga paslaugų srityje, 2018 m. padidėjo 20,6 proc. – iki 10,93 mlrd. eurų (12,19 mlrd. JAV dolerių). Vien informacinių technologijų sritis iki 2018 m. sudarė daugiau nei 5 proc. BVP, o Rusijos dalis čia sudaro tik 25 proc. Oficiali Baltarusijos statistika (reikia turėti omenyje, kad valdžia linkusi ja manipuluoti) liudija, kad privatus sektorius didina savo dalį pagal darbo užimtumo ir į biudžetą sumokamų mokesčių rodiklius, palyginti su valstybiniais²⁷. Įdomu tai, kad tam tikri pokyčiai atsispindi ir Baltarusijos ekonominės laisvės indekse, kai ji 2020 m. pirmą kartą pateko į vidutiniškai laisvų valstybių kategoriją užimdama 88 vietą ir aplenkė Rusiją (94 vieta). Tiesa, tai greičiau kitų aplinkybių nei vyriausybės politikos rezultatas, kadangi priimami sprendimai išlieka nepalankūs naujoms rinkos laisvinimo iniciatyvoms, kurios leistų sparčiau vystyti privačiam sektoriui. Štai Rusijos energijos subsidijos sudaro iki 10 proc. Baltarusijos BVP ir leidžia finansuoti valstybinį energetikos sektorių išskirtinėmis sąlygomis²⁸.

²⁶ Мираж конфедерации. Что реально в новом интеграционном проекте Минска и Москвы, <https://carnegie.ru/commentary/79856> [žiūrėta 2020-06-20]

²⁷ Саморуков М., Поглощение, которого нет. Почему Кремль не может выбить уступки из Лукашенко, <https://carnegie.ru/commentary/80528> [žiūrėta 2020-06-22]

²⁸ „Country ranking“, 2010 Index of Economic Freedom, <https://www.heritage.org/index/country/belarus> [žiūrėta 2020-06-22]

Svarbiausia yra tai, kad A. Lukašenka nėra suinteresuotas Rusijos ekonominio vaidmens savo šalyje sparčiu didėjimu, kadangi tai vis intensyviau apribotų jo galias ir savo ruožtu kėsintųsi į jo per ilgus metus sukurtą valstybės šeiminingo ir suvereniteto garanto įvaizdį.

Šio politinio projekto kontekste būtų galima pasigilinti į dar vieną papildomą aplinkybę – Rusijos ir Baltarusijos visuomenių nuomonę, nepaisant akivaizdaus fakto, kad politikai siekia ja manipuliuoti, ji neturi didesnės įtakos šalių vadovų sprendimams, tiksliau sakant, jos pozicija pasinaudojama selektyviai. Vis dėlto tai parodo, koks formuojamas politinis fonas abiejose valstybėse. Visuomenių poziciją galime aptarti remdamiesi sociologinių apklausų duomenimis, nepaisydami jų nepatikimumo, kadangi sociologinės tarnybos yra priklausomos nuo politikų įtakos, o visuomenė nelinkusi atvirai išsakyti savo pozicijos netgi anoniminės apklausos sąlygomis.

Rusijos valstybinė sociologinė tarnyba (VCIOM) pateikia šiuos duomenis: apie Rusijos ir Baltarusijos sąjungos kūrimą žino 49 proc. gyventojų, o 48 proc. jų mano, kad pakanka draugiškų kaimyninių tarpusavio santykių, tuo tarpu paramą sąjungai, remiantis lygiateisių subjektų statusu, išreiškia 18 proc., 17 proc. yra Baltarusijos prijungimo prie Rusijos šalininkai²⁹. Jurijaus Levados viešosios nuomonės tyrimų agentūros „Levada-centras“ apklausos duomenys kitokie: 13 proc. rusų pasisako už sąjungą, 10 proc. – už Baltarusijos prisijungimą prie Rusijos, 48 proc. – už aktyvų ekonominį bendradarbiavimą, 28 proc. – už dabartinį statusą³⁰.

2019 metais Rusijos centrinės spaudos antraštės skelbė, kad 90 proc. baltarusių pasisakė už „sąjungą (partnerystę)“ su Rusija. Remtasi Maskvos valstybinio tarptautinių santykių instituto centro Baltarusijoje atlikta sociologine apklausa, pagal kurią 57,6 proc. pasisakė už sąjungą, 31,8 proc. – už partnerystę, 10,2 proc. išsakė neutralią poziciją, 0,2 proc. pažymėjo, kad santykiai turi būti priešiški, ir tiek pat neturėjo savo nuomonės³¹.

Baltarusija šiuos duomenis įvertino neigiamai, kaip neatitinkančius tikrovės. Savo ruožtu Baltarusijos valdžios pozicija atsispindi Nacionalinės mokslų akademijos Sociologijos instituto 2019 m. duomenyse: 49,9 proc. Baltarusiją mato kaip nepriklausomą valstybę, palaikančią su Rusija glaudžius

²⁹ Россия и Белоруссия: новый формат интеграции? <https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=9634> [žiūrėta 2020-06-23]

³⁰ Почти четверть россиян поддержали объединение с Белоруссией, <https://www.levada.ru/2020/01/28/pochti-chetvert-rossiyan-podderzhali-obedinenie-s-belorussej> [žiūrėta 2020-06-25]

³¹ 90 процентов белорусов выступили за союз с Россией, <https://rg.ru/2019/11/28/90-procentov-belorusov-vystupili-za-soiuz-s-rossiej.html> [žiūrėta 2020-06-24]

santykius, 36,1 proc. pasisako už lygiateisę sąjungą, o 7,7 proc. – už Baltarusijos įtraukimą į Rusijos sudėtį. Be to, pažymima, kad nuo 2003 m. pasisakančių už šalies nepriklausomybę skaičius išaugo 14,9 proc., o lygiavertės sąjungos šalininkų sumažėjo 13,3 proc.³²

Baltarusijos analitinio centro, nuo 2010 metų įsikūrusio Varšuvoje, pateikti tais pačiais metais atliktos apklausos duomenys kitokie. Į klausimą, kokioje valstybėje būtų geriau gyventi – ES ar Rusijos, 54,5 proc. baltarusių pasisakė Rusijos, 29 proc. – ES naudai, o 20 proc. buvo neapsisprendę. Palyginti su 2018 metais, sąjungos su Rusija šalininkų sumažėjo 9 proc., palaikančių ES kryptį padidėjo 5 proc. Kiek kitaip suformulavus klausimą – kokie santykiai galėtų būti tarp Baltarusijos ir Rusijos – 75,6 proc. pasisakė už tai, kad valstybės būtų nepriklausomos, bet draugiškos, be sienų kontrolės, vizų ir muitinės, tuo tarpu 15,6 proc. – už bendrą valstybę³³.

Sociologiniai duomenys apie baltarusių pritarimą dabartiniams artimiems santykiams su Rusija pasiskirstė nuo 31,8 iki 75,6 proc. Ką būtų galima pasakyti apie tokią duomenų ekvilibristiką? Akivaizdu, kad Rusija vykdo manipuliacijas, siekdama paveikti abiejų valstybių visuomenių nuomones. Galima kalbėti apie tai, kad Rusijoje pasisakančių už dabartinį santykių formatą, kaip partnerystę, šalininkų skaičius yra vyraujantis ir turi perspektyvą didėti, jeigu to negali paneigti valstybinė Rusijos sociologinė tarnyba.

Taigi, surengus referendumus dėl sąjunginės valstybės sukūrimo, vargu ar sąjungos šalininkų balsai abiejose valstybėse sudarytų reikalingą daugumą. Kita vertus, visuomenės vystymosi tendencijos abiejose valstybėse taip pat nėra palankios, kadangi naujai kartai, išaugusiai nepriklausomybės sąlygomis, bendro gyvenimo idėja nėra savaime suprantama ir tuo labiau emocionaliai aktuali, kaip jų tėvams, gyvenusiems Sovietų Sąjungoje.

2020 metų Baltarusijos krizė, kai prezidentas A. Lukašenka prarado savo rinkėjų legitimaciją, o Vakarų šalys nepripažino šių prezidento rinkimų kaip demokratiškų, sąjunginės valstybės projektą laikinai „užšaldė“, kol bus stabilizuota politinė situacija šalies viduje. Reikėtų pritariti Carnegie'o centro eksperto Maksimo Samoruko išsakytai nuomonei, kad Rusija pabandys pasiekti savo seną tikslą – pririšti Baltarusiją prie savęs taip užtikrintai, kad ilgai-

³² «90 процентов белорусов выступили за союз с Россией». Реальность или манипуляция? <https://news.tut.by/economics/663488.html> [žiūrėta 2020-06-24]; Половина белорусов выступает не за союзнические, а за партнерские отношения с Россией, <http://socio.bas-net.by/polovina-belorusov-vystupaet-ne-za-soyuznicheskie-a-za-partnerskie-otnosheniya-s-rossiej> [žiūrėta 2020-06-24]

³³ В Беларуси падает число сторонников союза с Россией — минус 9 пунктов за год; <https://news.tut.by/economics/655706.html> <https://news.tut.by/economics/655706.html> [žiūrėta 2020-06-26]

niui derėtų pamiršti apie šios šalies orientaciją į Vakarus³⁴. Šiomis sąlygomis Rusija panaudos priemones, kurios nesuteiks galimybės plėsti opozicinių nuotaukų, padėtų išlaikyti baltarusių visuomenės palankumą didžiajai kaimynei, ir pasitelks ekonominio pobūdžio veiksmus, nukreiptus į rusų kapitalo pozicijų stiprinimą kaimyninėje erdvėje. Tai atitiktų sąjunginės valstybės sutartyje užfiksuotą siekį „sukurti vieną ekonominę erdvę“, o jau minėtame artimiausių veiksmų plane numatytas konkrečias priemones, kaip antai, Baltarusijos dujų transportavimo sistemų sujungimas su „Gazprom“ tinklu ar sukūrimas palankių sąlygų transportuoti „užsieniui skirtas prekes“ (reikia turėti omenyje baltarusiškas) pasinaudojus Kaliningrado uosto pajėgumais³⁵. Tai planuojama įgyvendinti nepriklausomai nuo to, ar išliks A. Lukašenka valdžioje artimiausioje perspektyvoje, ar bus priverstas pasitraukti.

Išvados

Sąjunginės valstybės integracija vyksta lėtai ir skirtingu greičiu tam tikromis kryptimis, o vienu pagrindinių veiksnių, užkertančių kelią sėkmingai įgyvendinti šį projektą, tapo skirtingi išskirtines valdžios galias sutelkusių politinių lyderių interesai. Susiformavo tam tikras dvišalių santykių modelis, labiausiai tenkinantis būtent Baltarusijos prezidentą, kuriam glaudus bendradarbiavimas su Rusija tam tikruose sektoriuose padeda išlaikyti jo sukurtą modernios autoritarinės valdžios modelį ir palaikyti jo stabilumą. Taigi, galima sakyti, kad pasirašyta sąjunginės valstybės sutartis per du dešimtmečius palaipsniui prarado savo svarbiausią pirminę funkcinę paskirtį. Rusijos bandymas išspręsti Rusijos ir Baltarusijos sąjunginės valstybės kūrimo pagal Baltarusijai nustatytas sąlygas patyrė nesėkmę.

Sąjunginės valstybės kūrimo procesas neįgauna reikiamo pagreičio dėl valstybių skirtingų interesų – Rusijos siekio visiškai kontroliuoti Baltarusiją ir Baltarusijos prezidento pastangų išlaikyti tokį integracinį formatą, kuris leistų gyvuoti netrukdomai jo sukurtam politinės sistemos modeliui ir išlikti valdžioje. Šį procesą būtų galima įvardyti kaip tam tikrą strateginę partnerystę, kuri leidžia lanksčius ir neprivalomus veiksmus (atidėlioti susitarimus, siekiant saugumo, ekonominės ir asmeninės naudos). Akivaizdu, kad šalių partnerystės principai grindžiami ne valstybių ilgalaikiais interesais, tuo la-

³⁴ Максим Саморуков, Абхазия на стероидах. Какая стратегия у Кремля в Белоруссии, <https://carnegie.ru/commentary/82644> [žiūrėta 2020-07-05]

³⁵ Žr. 9 nuor.

biau visuomenių labai, bet konjunktūriniu šalių lyderių siekiu išlaikyti visomis įmanomomis priemonėmis savo galių *status quo*. Todėl, kol valdžioje bus šie autoritariniai lyderiai, sąjungos perspektyva yra itin neaiški ir greičiausiai neturi galimybių būti įgyvendinta. Lyderių pasikeitimas aukščiausiuose valdžios postuose reikštų integracinio proceso peržiūrą, bet nebūtinai jungtinės valstybės kūrimo linkme.

2020 m. rugsėjis